

Реалізм Сергія Григор'єва. Виставка майстра

Відзначати знаменні ювілеї митців ретроспективними персональними виставками — давня і гарна традиція. Бо такі вернісажі — це змога знову долучитися до творчості майстра, знову помилуватися улюбленими картинами, по-новому поглянути на творчий доробок художника. Як кажуть: “Величне бачиться на відстані”.

Наприкінці весни у затишних залах кабінету живопису НАОМА відкрилась виставка, присвячена 100-літньому ювілею видатного українського художника Сергія Олексійовича Григор'єва. Такий вибір місця далеко не випадковий, оскільки протягом кількох десятиліть ці стіни були рідними спочатку для юного студента, потім для молодого викладача, а далі професора, керівника майстерні, ректора та очільника навчально-творчих майстерень Академії Мистецтва СРСР. Експозиція була створена з доброї волі НХМУ, НАОМА та родини митця. Виставка вийшла напроцуд цікавою — репрезентувала художника як чудового портретиста та майстра витончених пейзажів, написаних за покликаною душі.

До історії українського мистецтва С. О. Григор'єв увійшов, передусім, як майстер побутової картини. Його жанрові полотна можна назвати хрестоматійними — за кількістю репродукцій їм немає рівних. Декілька поколінь розпочинали з ними свій шлях до шкільних наук на сторінках букварів, читанок, підручників з історії чи літератури. Їх пам'ятають не тільки поціновувачі мистецтва, а й пересічні громадяни, бо в них вони бачили відображення свого життя, побуту, моралі. На полотні були перенесені події та персонажі, близькі та знайомі тисячам глядачів. У них віддзеркалився цілий пласт історії ХХ століття з його повсякденням, ідеологічними нормами та суспільними устоями.

Дехто може назвати такі твори кон'юнктурними, замовними, ідейно застарілими. Та відкиньмо такий вузький погляд! Погляньмо на ці картини як на сторінку з енциклопедії. А потім нашому незаангажованому поглядові відкриється великий живопис. Ми побачимо, з якою любов'ю та майстерністю художник пише своїх героїв. Кожний образ у картині глибоко індивідуальний і, водночас, тонко та влучно вплетений у режисуру твору. Окремого захопленого слова заслуговують зображення дітей у картинах майстра. Портрети цих рожевощоких вертлявих моделей — втілення безпосередності, особливої духовної чистоти та незабгненої дитячої мудрості.

Становлення С. О. Григор'єва як особистості та художника припало на складний історичний період 20–30-х років ХХ століття. Девізом тих неспокійних років можна було б обрати слово “пошук”. Стремління до нового та досі небаченого характеризувало всі сфери людської діяльності. Влада прагнула створити нову країну на основі прогресивних суспільних

ідей, поети віднаходили нові слова і рими, архітектори викреслювали проекти захмарних будівель та монументів, науковці, охоплені всепоглинаючим ентузіазмом, мріяли про освоєння Марса та створення надлюдини. Здавалося, що саме повітря було насичене ідеями, готовими до втілення. Не стояли осторонь “пошукового процесу” і художники. Образотворче мистецтво також потребувало нової мови, сюжетів, стилю, щоб відповідати шаленому натискові будівничого хаосу.

Згадане співпало з початковим періодом життя С. Григор'єва, який народився 5 липня (за новим стилем) 1910 року у місті Луганську в сім'ї залізничника. Дитячі роки майбутнього художника минули у містечку Олександрівськ (нині Запоріжжя). Саме тут він зробив перші кроки в освоєнні нелегкого ремесла живописця. 1923 року хлопчина вступає до міської художньо-професійної школи, яка на все життя прищепила йому любов до рисунка як основи реалістичного мистецтва. Викладач рисунка М. Кузнецов особливу увагу приділяв ювелірному моделюванню світлотіні та постійно акцентував увагу учнів на творах Рембрандта, Енгра, Гольбейна, Серова, пробуджуючи любов до класичного мистецького спадку.

Навчальний заклад був добре оснащений і мав гарну колекцію гіпсових копій з античних скульптур та велику бібліотеку. У школі також широко практикувалось копіювання з репродукцій картин російської класики. Глибокий слід у душі юнака залишили його перші педагоги. Зі щирою пошаною згадуватиме він керівника школи В. Невського, викладача М. Кузнецова, педагога з орнаменту С. Кочергіну, вихованку Строганівського художньо-промислового училища, яка, за спогадами художника, вчила komponувати гостро, оригінально, знаходити щоразу нове та своєрідне вирішення пропонованого завдання. Особливо запам'яталась неординарна постать вчителя скульптури — італійця Томазо Сальвадоре Чикетті. Фанатично закоханий у мистецтво Древньої Греції та епохи Ренесансу, він запалював своїх учнів, спонукав особистим прикладом до творчої роботи. У 1926 році С. Григор'єв з відзнакою завершує навчання, покидає Запоріжжя та вирішує вступати до московського Вхутемасу, де на правах вільного слухача протягом року навчався у Д. Кардовського та В. Фаворського.

Далі було навчання у Київському художньому інституті, після закінчення якого в 1932 році упродовж понад півстоліття працював у ньому на педагогічно-керівних посадах, успішно поєднуючи викладацьку і творчу роботу.

Повертаючись до розповіді про ювілейну виставку майстра, зазначимо, що коло мистецьких інтересів С. Григор'єва ніколи не замикалось тільки на тематичній картині. У його творчому доробку сотні довершених портретів, пейзажів, начерків, етюдів. Саме портрети і пейзажі, створені художником у різні роки, стали основою виставкової експозиції. Вільні від замовного чи ідейного тиску, вони вражають теплотою і щирістю сюжетів та мотивів. Художника завжди приваблювали неординарні постаті

його сучасників, цікаві особистості, люди творчі та непересічні. Наразі С. Григор'єв рідко писав портрети на замовлення, частіше зображував людей, духовно близьких за поглядами, друзів, колег художників. А тому всі його портрети пронизані відчуттям глибокої симпатії до моделі. Автор прагне не просто відтворити на полотні фізичний образ, а пензлем написати характер людини. Тому він щоразу знаходить нові композиційні схеми та прийоми, уникаючи при цьому штучності та нарочитості.

У портретах С. Григор'єва не побачимо манірних театральних поз, вони — зупинені миттєвості життя. Для кожної моделі майстер безпомилково віднаходить своє середовище. Тло ніколи не переобтяжує зображення, воно м'яко огортає постать, формує простір картини, доповнює емоційну характеристику людини. Серед улюблених зображувальних прийомів художника — профільний портрет. Кожна лінія, абрис тут працюють на створення правдивого та поетичного образу, через пластику, лінію, ритм. Серед кращих “профільних” портретів “Оля Нечипоренко” та “Портрет дівчини у жовтому”. Загалом С. Григор'єв — тонкий колорист, лірик у живопису. Кожен дотик його пензля — то звучна нота у музичній строфі. Художник уникає різких кольорових контрастів, акцентів, дисонансів. Кольори й відтінки м'яко перетікають один в один. Водночас майстрові вдається з допомогою досить обмеженої палітри кольорів досягати виразної живописної цілісності та витонченості колориту.

Окрасою експозиції можна вважати портрети, створені наприкінці 30-х років ХХ століття, зокрема два чудові жіночі образи — “Портрет Д. М. Фруміної” (1937–1938) та “Портрет дружини” (1939). Студентка Київського художнього інституту, а згодом відома одеська художниця Д. Фруміна надихнула митця на створення надзвичайно поетичного образу молодої жінки з відбитком легкого суму на обличчі. У “Портреті дружини” автор створив цікавий образ, що поєднує у собі кохану жінку, музу митця та колегу-художницю. Перед нами образ розумної, вольової та вродливої жінки. Невловимими переходами світлого і темного художник ліпить її витончене обличчя, оточене короною темного неслухняного волосся, малює виразні очі, тонко окреслює лінію губ. Широкими артистичними мазками пише руки, складені на колінах. Автору вдалося відтворити живий, сповнений внутрішнього руху характер моделі. Глибоким психологізмом вирізняється також портрет художника І. А. Тихого (1955).

Окрасою виставки стали пейзажі С. Григор'єва. Здається, що то його любов до життя виливалась на полотно, втілюючись у прекрасні витончені краєвиди дніпровських берегів, околиць Києва, Канівських левад. Природа у творах митця завжди трактується як світле, життєдайне начало. Стан природи у його творах — відзеркалення стану душі художника. У пейзажі він — лірик і тонкий колорист. Тільки небайдуже серце, спостережливе око та вірна рука можуть мовою образотворчого мистецтва зробити те, що здається неможливим: передати шум вітру

у кронах дерев, плескіт хвиль на піщаному березі, шурхіт сумного осіннього дощику або відчуття розпеченого, майже рідкого повітря у спекотний літній день.

Художник вмів опоетизувати навіть непоказний мотив. У його пейзажі “Осінній розлив”, здається, все просто, ба, навіть, буденно. ...Невеличке озеро, оточене тонкими високими деревами. Тиша. Природа ніби завмерла на мить. М’які абриси дерев немов тануть у мерехтливому напівтумані. Ще кілька хвилин, і вологі сутінки опустяться на землю. Автор влучно передає неповторну красу осіннього надвечір’я. А в картині “Вітер на озері” знайшов своєрідне відображення куточок міського парку з невеликим озером. ...Сильний вітер сколихнув темно-зелені крони дерев, пробіг по воді, вкривши її поверхню срібними бурунами. Обраний для зображення краєвид і тогочасний стан природи спонукали художника до динамічного широкого живопису, коли енергійний звивистий мазок відтворює нестримну стихію вітру. А колорит, побудований на контрастах соковитих звучних кольорів, тільки підтримує це враження.

Митець сприймає природу як середовище, у якому проходить життя людини. Постаті людей, які “населюють” пейзажі С. Григор’єва, завжди зайняті справами, сюжетно пов’язані з природою у єдине ціле. Яскравим прикладом такого підходу можуть слугувати картини “Діти на пляжі” (1937) та “Ранні рибалки” (1970). Перша — це невеличка лірична робота, на якій зображено хлопчиків біля ріки, при інтенсивному сонячному освітленні, переконливо передано стан спекотного літа, повітря, пронизаного гарячими променями сонця. У картині “Ранні рибалки” вражає те, що при загальному “сріблястому” колориті, відчувається безліч тонких, якихось невагомих відтінків сірого, блакитного та бузкового, взаємно збагачених, що набули звучання перламутру та срібла.

Виставка творів Сергія Григор’єва привернула увагу широкого кола відвідувачів, студентського загалу, професорів та педагогів академії. Щодня сюди приходили глядачі, кожен зі своєю метою: студенти допитливо вивчали колорит та композицію; колишні студенти, а нині викладачі, виказували шану вчителю й прагнули знову й знову потрапити під магнетичну дію живопису майстра. Адже кожне з полотен Сергія Олексійовича — то поетична ода життю. Спілкування з такими полотнами зігріває душу людини, відновлює у її свідомості вічні пріоритети, спонукає бачити і творити добро.

Тетяна Гончаренко,
мистецтвознавець